

УДК 111:130.4:18

DOI <https://doi.org/10.32782/inclusion-society-2022-2-5>

Олександр Сергійович ПОЛЩУК,
доктор філософських наук, професор,
проректор Хмельницької Гуманітарно-Педагогічної Академії
E-mail: Prokurator2007@ukr.net
ORCID: 0000-0002-9838-7105

Володимир Степанович ДУДЧЕНКО
кандидат філософських наук, доцент, викладач кафедри соціальної роботи, психології та
соціокультурної діяльності ім. Т. Сосновської
Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут»
E-mail: vds190565@gmail.com
ORCID: 0000-0002-9838-7105

ПЕДАГОГІКА ДУХОВНОСТІ В УМОВАХ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КРИЗЬ ПРИЗМУ ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ

Ми окреслили предметом нашої наукової розвідки процеси формування соціокультурних феноменів людської цивілізації і культури, суспільства заснованому на знаннях, новосформованої педагогіки духовності кризь призму філософії освіти, в контексті інклюзії, на етапі формування нової етико-моральної реальності. Переосмислюючи стрімкі процеси розгортання індустріального і постіндустріального, інформаційного, мережевого, комунікативного, інклюзивного, авторитарного і ліберального суспільства.

Нами покладено за мету вивчення феномену педагогіки духовності з урахуванням спеціальної педагогічної діяльності, під якою розуміємо процеси залучення всієї громади, в тому числі й особи з спеціальними освітніми потребами, до суспільно-політичного життя і життєдіяльності місцевих громад. У перший шерг слід поставити тих акторів соціальної дії, котрі мають проблеми фізичному чи психосоматичному розвитку. Це призводить до рефлексії і використання методів і методології, які допомагатимуть кожному індивідууму, дитині, студенту з особливими освітніми потребами повноцінно приймати участь в житті соціуму.

Ми вважаємо, що різнопланові історичні епохи створюють відмінні соціально-економічні тенденції, щодо майбутнього члена суспільства, якого потрібно підготувати до найрізноманітніших життєвих ситуацій формами освіти, науки і культури, в системі навчання і виховання. Доречно в цьому річизі формувати завдання відповідно до мети, змісту і форми, методів і методології функціонування цих засобів в цілому механізмі адаптивності особи. Досліджуючи історико-політичну мінливість дискурсу педагогічної теорії та практики, наголошено, що зі зміною суспільно-економічних формацій в історичному поступі цивілізації вони все більше наблизатимуться до людини (антропоцентризм, студентоцентризм) в усій повноті психічного, тілесного, духовного розвитку і вдосконалення.

У процесі наукової роботи ми користувались загальними методами: індуктивним, дедуктивним, діалектичними, емпіричними, прагматичними, раціоналістичними, сенсуалістичними, а ще використовували напрацювання в царині структурно-лінгвістичних розвідок, синергетики, компаративістики, штучного інтелекту. Проаналізовано формування морально-етичних категорій, вплив міфологем, традиційної науки (соціальної філософії, філософії освіти), релігійних систем в технічному становленні постіндустріального суспільства. Наукові і теоретичні напрацювання розширюють можливості філософії освіти про зміст і категорії інклюзивної педагогіки для осіб з спеціальними освітніми потребами на фундаменті духовності функціонування суспільства. Розглянута нами філософсько-педагогічна концепція інклюзивної педагогіки може застосовуватись для усвідомлення і прогнозування нагальних проблем українського соціокультурного буття, вирішення реальних політичних проблем нашої Батьківщина в умовах військової агресії російської федерації на регіональному і глобальному рівнях, подолання релігійних, політичних, конфесійних розбіжностей. Вона зможе допомагати формуванню збалансованої особистості для людей з особливими потребами, з посттравматичними синдромами та сприятиме соціалізації та самореалізації в повоєнному і агресивному світі.

Результати дослідження можуть використовуватись як методологічна допомога в політології, соціології, соціальній філософії, філософії освіти. Вони мають потенціал для кореляції освітніх курсів суспільно-політичних дисциплін з метою досягнення порозуміння і конвенціоналізму, подолання ідеологічних та соціокультурних штампів. Осмислені теоретичні розвідки можуть застосовуватись в процесі формування теоретичних і практичних спецкурсів, при розробці навчальних програм з філософії, соціальної філософії, філософії освіти, етики, індивідуальної і соціальної психології.

Ключові слова: педагогіка духовності; морально-етичні цінності; особи з особливими потребами; емпатія; гуманізація; інклюзивна педагогіка.

Oleksandr Serhiyovych POLISHCHUK,
Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Pro-rector
of Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy
in Scientific and Pedagogical Work
E-mail: Prokurator2007@ukr.net
ORCID: 0000-0002-9838-7105

Volodymyr Stepanovich DUDCHENKO,
Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor,
Lecturer of the Department of Social Work, Psychology
and Sociocultural Activity named after T. Sosnovska
of Educational and Rehabilitation Institution of Higher Education
«Kamianets-Podilskyi State Institute»
E-mail: vds190565@gmail.com
ORCID: 0000-0001-9710-2895

PEDAGOGY OF SPIRITUALITY IN THE MIND OF SPECIAL LIGHTING ACTIVITY CRISIS OF THE PRISM OF PHILOSOPHY OF LEARNING

We outlined as the subject of our scientific exploration the processes of formation of sociocultural phenomena of human civilization and culture, society based on knowledge, newly formed pedagogy of spirituality through the prism of the philosophy of education, in the context of inclusion, at the stage of formation of a new ethical and moral reality. Rethinking the rapid development processes of industrial and post-industrial, informational, network, communicative, inclusive, authoritarian and liberal society.

We have set ourselves the goal of studying the phenomenon of pedagogy of spirituality, taking into account special pedagogical activity, by which we understand the processes of involving the entire community, including people with special educational needs, to the social and political life and activities of local communities. Those actors of social action who have problems with physical or psychosomatic development should be put in the first place. This leads to reflection and the use of methods and methodologies that will help every individual, child, student with special educational needs to fully participate in the life of society.

We believe that various historical eras create distinct socio-economic trends for the future member of society, who needs to be prepared for the most diverse life situations through forms of education, science and culture, in the education and upbringing system. In this case, it is appropriate to form tasks in accordance with the purpose, content and form, methods and methodology of functioning of these means in the whole mechanism of adaptability of the person. Investigating the historical and political variability of the discourse of pedagogical theory and practice, it is emphasized that with the change of socio-economic formations in the historical progress of civilization, they will increasingly approach the person (anthropocentrism, student-centrism) in all the fullness of mental, physical, spiritual development and improvement.

In the process of scientific work, we used general methods: inductive, deductive, dialectical, empirical, pragmatic, rationalistic, sensualistic, and we also used developments in the field of structural-linguistic intelligence, synergetics, comparativistics, and artificial intelligence. The formation of moral and ethical categories, the influence of mythologists, traditional science (social philosophy, philosophy of education), religious systems in the technical development of post-industrial society is analyzed. Scientific and theoretical developments expand the possibilities of the philosophy of education about the content and categories of inclusive pedagogy for persons with special educational needs on the basis of the spirituality of the functioning of society. The philosophical-pedagogical concept of inclusive pedagogy considered by us can be used for understanding and predicting the urgent problems of Ukrainian socio-cultural life, solving the real political problems of our Motherland in the conditions of military aggression of the Russian Federation at the regional and global levels, overcoming religious, political, and confessional differences. It will be able to help the formation of a balanced personality for people with special needs, with post-traumatic syndromes and will promote socialization and self-realization in the post-war and aggressive world.

The results of the research can be used as methodological help in political science, sociology, social philosophy, philosophy of education. They have the potential to correlate educational courses of socio-political disciplines with the aim of achieving understanding and conventionalism, overcoming ideological and socio-cultural stereotypes. Thoughtful theoretical investigations can be used in the process of forming theoretical and practical special courses, in the development of educational programs in philosophy, social philosophy, philosophy of education, ethics, individual and social psychology.

Key words: *pedagogy of spirituality; moral and ethical values; persons with special needs; empathy; humanization; inclusive pedagogy.*

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями. *Визначальними орієнтирами в новоствореному суспільстві споживання і домінування матеріальних цінностей постають ідеали гуманізму та емпатії в суспільно-політичних сис-*

темах і це набуває першочергової значення в річищі формування педагогіки духовності для студентів, здобувачів з особливими освітніми потребами. Актуалізація означеної проблематики обумовлена перетворенням духовних цінностей на один з ключових культурних імперативів формування інклюзії, як процесу активного залучення людей з особливими потребами в активне політико-соціальне життя нашої країни.

Суспільство знань (К-суспільство, постіндустріальне суспільство, інформаційне або Web – суспільство) докорінним чином перетворює глобалізований світ і уявлення про значення духовних чинників в цьому процесі. Карколомний розвиток інформаційних і комунікаційних технологій, як потужних інструментаріїв для роботи із знаннями та інформацією, суттєво прискорює ці технологічні зрушення. Саме тому на перших етапах формування і становлення суспільства знань, важливу роль відіграватиме педагогіки духовності. Тому, надзвичайно важливим елементом стає формування правильного бачення місця і ролі України в політичному світовому співтоваристві після закінчення війни з окупантом, і формування нової стратегії існування нашої державності в пост військовій політико-правовій парадигмі.

Аналіз останніх досліджень, з яких започатковано розв'язання означеної проблеми. Становленню методів наукових досліджень інклюзивно орієнтованого суспільства, кризь методологію філософії освіти, як варіанту розвитку інформаційного суспільства, присвятили свої дослідження Петер Дракер, Е. Тоффлер, Ф. Уебстер, П'єр Тейяр де Шарден, Альберт Швейцер, Макс Шеллер тощо.

Вагомий доробок в розробку проблем духовності філософії освіти, психології зроблений такими мислителям, як Мартін Бубер, Макс Шелер, Хосе Ортега –і-Гассет, Еріх Фромм, Віктор Франкл, Ханна Арендт. Базовою ідеєю цих мисленників є те, що людина освічена на зламі століть виявилась нездатною подолати екзистенційні кризи життя, зокрема глобальні, тому їй на зміну повинна прийти людина духовно піднесена.

Значну аналітичну роботу з висвітлення аспектів становлення толерантного суспільства, філософсько-правових засад функціонування філософії освіти, в річищі педагогіки духовності, здійснено українськими науковцями. Проблеми дослідження філософсько-педагогічної парадигми проаналізовані в роботах В. Андрущенка, В. Астахової, В. Вікторова, Л. Горбунової, Д. Дзвінчука, В. Кременя, В. Кудіна, В. Кушерця, В. Лугового, М. Лукашевича, В. Лутая, М. Михальченка, С. Ніколаєнка, В. Огаренка, Б.С. Братусь та більш широкого загалу українських мисленників і педагогів.

Визначення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячена стаття, актуальність проблеми. Первинні міфологічні, метафізичні, містичні, поза наукові, наукові конструкції філософії освіти в умовах спеціальної освітньої діяльності виявилися неспроможними комплексно генерувати сучасні духовні і соціокультурні процеси в українському суспільстві. У новопосталих реаліях війни і військового стану вимальовується вимога формування нових принципів соціогуманітарного дискурсу, нових методів і підходів до феномену суспільства заснованого на знаннях і гуманізмі, педагогіки духовності, створення нових наукових та освітніх програм, моделей філософії освіти і виховання молодих українців.

Дискусії в проблемному полі філософії педагогіки припускають, що отримані і згенеровані знання повинні бути «людино мірними і студентоцентричними, гуманістичними, емпатійними, тобто звучати на одному регістрі з фундаментальними положеннями відносно матеріального буття людини та її духовного буття, культурної і релігійної ідентичності, духовної сутності, філософії освіти для дітей з особливими потребами.

Мета та завдання статті. Ми вважаємо обрати за пріоритетний напрямок дослідження небезпеки руйнування духовного світу людини зокрема і цілісності людства загалом, які загрожують становленню її свідомості, психіки, світоглядним основам, свободі політичних і релігійних переконань, інтелектуальної і соціокультурної діяльності. Відзначаємо загрози розвитку культури всього українського суспільства, його етнічних і конфесійних спільнот в умовах гібридної і військової агресії. А також зацентрувати увагу на функціонуванні соціокультурних інститутів в умовах загрози територіальної цілісності держави.

Виклад основного матеріалу дослідження із зазначенням методів та повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У сучасному історико-політичному дискурсі

вважається, що будь-який (демократичний, авторитарний, диктаторський) устрій скеровується власними цінностями в сфері формування системи культури, науки, інклюзивної педагогіки, філософії освіти. Тому потрібно забезпечувати поєднання знань, умінь, навичок, які складають базу інтелектуальної спадщини нації з використанням новітніх знань і технологій для створення модерної моделі духовності для осіб з спеціальними освітніми потребами в системі філософії освіти.

На початку нового тисячоліття глобальний світ розпочав вступ в нову соціально-економічну, соціокультурну, духовну фазу розвитку, в якій знання, інформаційні технології формують нову реальність. Важливим критерієм розвитку стають новітні технології, людський капітал, інформаційний капітал, людський емоційний інтелект. Категорії інформаційного суспільства формуються на базисі технологічних досягненнях. Формування цивілізації включає різні форми знання і культури, у тому числі і ті, на які робить вплив сучасний науково-технічний процес(НТП).

З 20 років XXI століття ми отримали цілий «багаж» небачених викликів, загроз, у вигляді локальних, регіональних, гібридних воєн, геноцид, рецесія світової економіки, інфляція, техногенні катастрофи, голод і зубожіння значної кількості країн світу внаслідок військової агресії РФ, лихоманка Ебола, цілий набір штамів грипу (курячий, свинячий, пташиний), нова пандемія COVID – 19 і похідні мутовані штами (Бразильський, Британський, Індійський, Дельта, Омикрон)... Наша країна отримала війну 24.02. 2022 р., спровоковану режимом «північного сусіда» і як наслідок мільйони переселенців, знищена економічна і цивільна інфраструктура, карколомна інфляція звірства в Бучі, Ірпіні, вбивство полонених в Оленівці... Це реальність сьогодення і слід шукати нові рішення, вибудовувати нову стратегію і соціокультурну парадигму, відповідно духовних ідеалів спеціальної освітньої діяльності крізь призму філософії освіти.

У цьому контексті духовні цінності християнства, йоги, буддизму, джайнізму кажуть про наближення, Апокаліпсису, Ери Духовності, нової концепції освіти, коли акцент з матеріальної сторони життя має переорієнтуватися до духовної складової. В. Вернадський, Цюлковський, В. Андрущенко, роздумували про те, що сучасна цивілізація поступово переходить на новий етап розвитку – ноосферний, космічний, Вселюдський.

Г. Калінічевої зазначає, що на початку нового століття стратегічними визначаються цілі: багатомірний розвиток освіти, посилення її впливу на економічне зростання і рівень життя людей. Освіта виступає мірилом суспільно-політичного розвитку, який створює духовний та виробничий потенціали суспільства, а педагогіка духовності відіграє ключову роль в спеціальній освітній діяльності. Підкреслює, що: «...в сучасній Україні володарює культ посередності, панують поверхові життєві орієнтації, низька моральна культура...» [1, с. 4].

Д. Єфременко розмірковує про, що дискусії за ключові знання і соціальні трансформації демонструють актуальність питання про філософсько-педагогічний статус концепту суспільств знань і поширення ролі педагогіки духовності в сучасній філософії освіти. [2].

Д. Дзвінчука вважає, що є всі підстави погодитись з П. Дракером про перспективу руху людства до суспільства знань заснованому на гуманізмі. Якщо відкинути позитивний інтелектуальний потенціал технологій він: «...змушений був сподіватися на духовні зміни, екологічну освіту й виховання, формування у нових генерацій потужних самообмежень толерантності» [3, с. 3].

Юрген Хабермас звертає погляд на духовно-етичну доцільність. Пише: «...чи має право хтось змінювати наш геном, без нашої згоди на це, або навіть більше являється особа що змінює геном досвідченою в тому, що вона робить? Чи являється вона «богом»? – в тому сенсі, що вона здатна сформувати людину за своєю подобою»[4, с. 86].

Е. Агаці свою позицію знаходить в ціннісних судженнях, в яких робить спробу показати, яким повинен бути аспект або продукт науково-технічного розвитку, щоб відповідати реалізацію духовно-етичних ідей [5].

Крок цивілізації до педагогіки духовності обумовлюється соціокультурною еволюцією планетарного людства, його глобального способу існування. Світова спільнота повинна усвідомити себе як частини природи, соціальних відносин чи культури, а й як продукту універсальної цілісності з домінуванням духовних цінностей.

В. Андрущенко переконаний, що реальність формує педагогіку духовності, яка зближувати людей загальнолюдськими цінностями. Адже «... факт домінування відкритого раціоналізму, вибудованого на принципах глобального еволюціоналізму, єднання наук про природу й наук про духовність, тобто синтезування різних способів духовно-практичного осягнення світу» [7, с. 16].

Л. Горбунова вважає, що: «Буття перетворюється в діяльність креативного комунікативного конструювання нових активних нелінійних середовищ, складних реальностей, що перетинаються й взаємно відтворюються: інформаційних, чуттєво-емоційних, інтелектуальних і духовних» [8, с. 42].

В. Жадько підкреслює, що завданням для філософії освіти є виховання моральності, духовності у молоді, і це завдання покладено на творчість: «Напрямок в розробці цієї проблеми полягає в вивченні джерел духовності на матеріалі творчого засвоєння ряду провідних наук (філософських та соціогуманітарних» [9, с. 278].

Важливо, що педагогіка духовності детермінує необхідність пошуку ефективної модернізації системи освіти. Тому філософії освіти слушно звернути увагу на інклюзивне навчання, як збалансований комплекс повноцінного доступу до освіти дітям з особливими освітніми потребами.

Інклюзивна педагогіка дає змогу:

- а) формувати особливості, таланти учня;
- б) залучати дітей в шкільну систему і соціум;
- в) працювати над розвитком особистості, для участь в житті школи, інституту;
- г) залучати батьків до навчання і виховання школярів, студентів;
- д) формувати створення умов поваги до навчального закладу, даючи можливість розвиватися і поважати особливості інших дітей;
- ж) налагоджувати толерантні відносини з дітьми, педагогами.

Висновки і пропозиції у цьому напрямку. Педагогіка духовності в умовах спеціальної освітньої діяльності повинна реформуватися як спадок найкращого вітчизняного й зарубіжного педагогічного скарбу, трансформованого в глибинах філософії освіти. Вона використовує креативний характер, базується на історико-філософському розумінні духовності, як вищого космічного плану. Її визначальними категоріями є загальнолюдські гуманістичні пріоритети: Добро, Справедливість, Честь, Гідність, провідні символи: Віра, Надія, Любов тощо.

Ми вважаємо, що потрібно формувати зміст педагогіки духовності відповідно до останніх досягнень модерної науки (педагогічної, філософської, інформаційної); долучати до наповнення курсів духовно-містичні та духовно-етичні філософські скарби людства щодо змісту та методів духовного розвитку особистості з особливими освітніми потребами; включати нові поняття, які б відображали проблеми духовності в його еволюційному поступку і послідовне висвітлення основних ідей формування духовності сучасної особистості кризь тло філософії освіти.

На наше переконання ключову роль у розв'язанні проблем формування особистості в умовах спеціальної освітньої діяльності відіграватиме педагогіка духовності, де учень, студент буде поставати як тілесно-духовно-душевно особистість. Педагогіка духовності формуватиметься в річищі синтезу наук про людину: політології, педагогіки, психології, філософії, природничих наук, а також фундаментальних духовних пошуків людства.

Література:

1. Калінічева Г.І. Модернізація системи вищої освіти України в контексті національних пріоритетів ХХІ століття. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vchu/N154/N154p023-030.pdf (дата звернення: 10.09.2019).
2. Ефременко Д.В. Концепция общества знания как теория социальных трансформаций: достижения и проблемы. Вопросы философии. М., 2010. № 1. С. 49-62.
3. Дзвінчук Д. Суспільство знань – чергова мрія чи реальність майбутнього?. К. : «Віче», 2008. № 8.
4. Хабермас Ю. Будущее человеческой природы. На пути к либеральной евгенике?. М. : Весь Мир, 2002. 144 с.
5. Агацци Э. Идея общества, основанного на знаниях. Вопросы философии. М., 2012. № 10. С. 3-20.

6. Знания в современной культуре : материалы круглого стола. Вопросы философии. М., 2012. № 9. С. 3-46.
7. Андрущенко В.П. Філософія освіти XXI століття: пошук пріоритетів. Філософія освіти. К., 2005. № 1. С. 5-18.
8. Горбунова Л. Складне мислення як відповідь на виклик епохи. Філософія освіти. К., 2007. № 1(6). С. 40-55.
9. Жадько В. Творчість як чинник формування духовності. Філософія освіти. К., 2006. № 3(5). С. 274-281.